

Ярослав Іванович КОСТЕЦЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: olkos30@mail.ru

**ПРИБУТОК ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО СТАБІЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Костецький, Я. І. Прибуток як основне джерело стабільності розвитку сільськогосподарських підприємств [Текст] / Ярослав Іванович Костецький // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 2. – С. 85-90. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Ефективність роботи підприємства значною мірою залежить від якості управлінських рішень, що стосуються використання одержаного прибутку, який є одним із узагальнювальних показників ефективності їх роботи. Від розміру оптимального прибутку залежить формування оборотних коштів, виконання зобов'язань перед бюджетом та партнерами, виділення коштів на оплату праці тощо. Тому аналіз прибутку є необхідною умовою ефективного управління доходами і витратами, збільшення його розміру і підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Мета. Метою статті є якісна та кількісна оцінка чинників, які впливають на прибуток сільськогосподарського підприємства.

Метод (методологія). Використано метод порівняльного аналізу для характеристики показників динаміки за минулі роки, що приймаються за базові. Для аналізу можливостей отримання прибутку сільськогосподарського підприємства та інших джерел фінансових ресурсів, виходячи із суми необхідних видатків, застосовано балансовий метод. З метою виявлення впливу окремих чинників на зміну результативного показника проведено ретроспективний аналіз.

Результати. Фінансові результати аграрних підприємств характеризуються сумою одержаного прибутку. Прибуток підприємства отримують в основному від реалізації продукції, а також від інших видів діяльності. Аналіз прибутку є необхідною умовою ефективного управління доходами і витратами та підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: прибуток; сільськогосподарські підприємства; собівартість; факторний аналіз; фінансові витрати.

Yaroslav Ivanovych KOSTETSKY

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Audit, Revision and Analysis
Ternopil National Economic University
E-mail: olkos30@mail.ru

**PROFIT AS A MAIN FACTOR OF STABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL
ENTERPRISES**

Abstract

Introduction. The article deals with the problem of efficiency of the enterprise depends largely on the quality of managerial decisions that affect the profit, which is one of the general indicators of the effectiveness of their work. From the optimal amount of profit depends on the formation of the working capital, the performance of obligations to the budget and partners, allocation of funds for salaries. Therefore, the analysis of profit is a necessary condition for effective management of revenue and costs, increase its size and improve the profitability of agricultural enterprises.

Purpose. The aim of the article is a qualitative and quantitative estimation of factors affecting the profits of

agricultural enterprises.

Method (methodology). The method of comparative analysis to characterize the dynamics over the years is used in the article. Balance method was used to analyze the profit opportunities of agricultural enterprises and other sources of funding. A retrospective analysis was done to identify the effect of individual factors on the change in the effective rate.

Results. The financial results of agrarian enterprises are characterized by the sum of a profit. The profit of an enterprise is obtained mainly from the realization of products and also from other types of activity. Analysis of profit is a necessary condition for the effective management of revenues, costs and increase in the profitability of agricultural enterprises.

Keywords: income; agricultural enterprises; cost; factor analysis; financial costs.

JEL classification: Q100

Вступ

Успішний соціально-економічний розвиток аграрного сектору економіки України можливий за умови ефективного функціонування різних за формою та змістом підприємств. Підвищення результативності їх діяльності забезпечує зростання економічного потенціалу держави і навпаки - виникнення кризових явищ на окремих підприємствах негативно позначається на економічній системі загалом. У таких умовах сільськогосподарські підприємства повинні зайняти центральне місце у подальшому реформуванні з метою створення функціонально ефективною стратегічно зорієнтованою та глобальною, демократичною економікою. З огляду на це, прибуток є одним із узагальнюючих показників, що характеризує кінцевий результат діяльності сільськогосподарських підприємств. Від розміру оптимального прибутку залежить формування оборотних коштів, виконання зобов'язань перед бюджетом та партнерами по виробничій діяльності, платоспроможність, виділення коштів на оплату праці тощо. У величині прибутку знаходять відображення всі аспекти діяльності суб'єкта господарювання: техніка і технологія, якість продукції, організація виробництва та управління, галузеві та інші специфічні особливості аграрного виробництва. Тому аналіз прибутку є необхідною умовою ефективного управління доходами і витратами, збільшення його розміру і підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств [1, 2].

Проблеми аналізу та ефективності використання прибутку сільськогосподарських підприємств досить широко висвітлено у вітчизняній науковій літературі. Так, зокрема, до найбільш ґрунтовних праць у цій сфері належать роботи таких вчених, як Білик М. С., Богачева В. І., Загородній А. Г., Кіндрацька Г. І., Коробов М. Я., Купалова Т. І., Мних Є. В., Покропивний С. Ф., Савицька Г. В., Чумаченко М. Г., Чухно А. І. та ін.. Проте в умовах сучасного стану розвитку перед аграрними підприємствами постає низка проблем, серед яких потреба у детальному аналізі, оцінці темпів зростання загалом та за окремими його складовими, визначення чинників зміни прибутку, обчислення рівня їх впливу.

Так проф. Чумаченко М. Г. дає наступне визначення: «Прибуток – це грошовий дохід, утворений в результаті виробничо-господарської операції».

Подібне твердження висловлює проф. Кіндрацька Г. І., яка наголошує на важливому значенні аналізу прибутку у діяльності сільськогосподарських підприємств як критерію вибору інвестиційних проектів, фінансових вкладень, програми оптимізації поточних витрат [4, с. 355].

Проблеми формування фінансових результатів в умовах різних економічних процесів, концепції їх розвитку на макроекономічному рівні, визначення прибутку підприємств-платників податку на прибуток на макrorівні досліджувала проф. Савицька Г. В. У своїх працях вона визначає прибуток як «частину доходу, який безпосередньо одержують підприємства після реалізації продукції як винагороду за вкладений капітал і ризик підприємницької діяльності [5, с. 273].

Мета та завдання статті

Метою статті є комплексний системний аналіз і визначення впливу чинників на величину результативного показника аграрного підприємства, яким є прибуток.

Виклад основного матеріалу дослідження

У сучасних умовах формування соціально зорієнтованої ринкової економіки надзвичайно зросла роль економічного аналізу, статистики, бухгалтерського обліку і взагалі економічних наук. Висновки і результати аналізу використовуються для розробки економічної політики держави та окремих регіонів. Нинішні зусилля аналітиків концентруються на дослідженні та вирішенні проблем підвищення ефективності суспільного виробництва, удосконалення механізму господарювання, а також можливостей раціональної інтеграції у світовий економічний простір [6-7].

Вплив окремих чинників на зміну результативних показників оцінюють за допомогою факторного аналізу, реалізація якого передбачає виконання таких стадій: постановка мети аналізу, вибір факторних

показників, визначення типу залежності, побудова факторної моделі, вибір методу факторного аналізу, формування висновків і рекомендацій [8, 9].

При факторному аналізі застосовуються відповідні методи і прийоми дослідження. Широке застосування комп'ютерно-інформаційних систем дає можливість розв'язувати задачі багатовимірною аналізу з виявленням та кількісним виміром сили впливу багатьох чинників, а також прогнозувати й економічно моделювати розвиток суспільних явищ та процесів.

Розрізняють такі види факторного аналізу: однорівневий, багаторівневий, ретроспективний і перспективний, детермінований і стохастичний. На наш погляд, найбільшого поширення у діяльності сільськогосподарських підприємств набув ретроспективний аналіз. З його допомогою вивчають причини того, що відбулося, наприклад, чому досягнуто саме таких фінансових результатів. На практиці такий факторний аналіз переплітається із перспективним, тому що аналіз важливо проводити заради прийняття обґрунтованого управлінського рішення із певної проблемної ділянки роботи [10].

Вплив факторних показників на зміну результативного у звітному році порівняно із попереднім можна визначити одним із методів факторного аналізу: ланцюгових підстановок, абсолютних та відносних різниць, індексним, логарифмуванням, інтегрування тощо. Перші чотири із перелічених методів ґрунтуються на прийомі елімінування. Під елімінуванням розуміють усунення впливу усіх чинників на результативний показник, крім одного. Використовуючи цей прийом для даних таблиці 1, визначимо вплив кожного чинника на прибуток від реалізації в ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області.

Вплив факторних показників на прибуток (результативний показник) можна визначити на основі наведеної адитивної моделі:

$$ЧП = B - C - АВ - ЗВ - ІОВ + ФД - ФВ - ППП, \quad (1)$$

де *ППП* – податок на прибуток.

Як відомо, виручка від реалізації продукції залежить від кожного виду продукції у загальному обсязі реалізації величини та кількості реалізованої продукції. Тому залежність можна записати у вигляді формули:

$$B = Ц \times ПВ \times N, \quad (2)$$

де *ПВ* – питома вага певного виду реалізованої продукції у загальному обсязі; *N* – обсяг реалізації; *Ц* – ціна одиниці продукції.

Таблиця 1. Факторний аналіз прибутку ПОП «Іванівське»*

Показники	Код рядка	2013 рік (базисний, x_0)	2014 рік (звітний, x_1)	Абсолютна зміна
1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (В)	2000	49939	69777	+19838
2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (С)	2050	43595	52118	+8523
3. Валовий прибуток (П)	2090	6344	17659	+11315
4. Інші операційні доходи (ОД)	2120	7431	10025	+2594
5. Адміністративні витрати (АВ)	2130	2973	3208	+235
6. Витрати на збут (ЗВ)	2150	-	-	-
7. Інші операційні витрати (ІОВ)	2180	2343	2869	+526
8. Фінансовий результат від операційної діяльності (ФР)	2190	8459	21607	+13148
9. Інші фінансові доходи (ФД)	2220	-	-	-
10. Фінансові витрати (ФВ)	2250	-	-	-
11. Чистий результат (прибуток) (ЧП)	2350	8459	21607	+13148

*За даними [1].

Факторну модель собівартості реалізованої продукції можна записати наступним чином:

$$C = N \times ПВ \times B_{змін}, \quad (3)$$

де *ПВ* – питома вага певного виду реалізованої продукції у загальному обсязі; *N* – обсяг виробництва

продукції; $B_{змін}$ – змінні витрати на виробництво одиниці продукції (собівартість одиниці продукції).

Використовуючи дані Звіту про фінансові результати, визначити вплив усіх вищевказаних чинників на фінансовий результат неможливо, оскільки не відомі ні питома вага реалізованої та виробленої продукції, ні обсяг виробництва та реалізації, ціна і собівартість одиниці продукції.

Водночас, обчисливши середній індекс цін, можна визначити вплив на розмір чистого прибутку зміни цін, обсягу реалізованої та виробленої продукції.

Для визначення індексу цін можна скористатись такою формулою:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (4)$$

де p_1, p_0 – відповідно ціна одиниці продукції у звітному та базисному періоді; q_1 – кількість реалізованої продукції у звітному періоді.

Згідно з нашими обчисленнями, індекс цін становить 1,13, тобто ціни порівняно з минулим періодом зросли на 13 відсотків.

Визначаємо вплив факторів на зміну виручки від реалізації продукції:

$$\begin{aligned} \Delta B_{заг} &= B_1 - B_0, \\ \Delta B_{заг} &= 69777 - 49939 = 19838 \text{ тис. грн.} \end{aligned} \quad (5)$$

Отже, за звітний період виручка від реалізації продукції збільшилася на 19838 тис. грн через два чинники: ціни реалізації та обсяг реалізованої продукції (з урахуванням впливу структурних зрушень). Вплив цих чинників визначимо так:

$$\Delta B_{Ц} = B_1 - B_1 / I_p, \quad (6)$$

$$\Delta B_{Ц} = B_1 - B_1 / I_p = 69777 - 69777 / 1,13 = 8027 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta B_{NBВ} = B_1 / I_p - B_0, \quad (7)$$

$$\Delta B_{NBВ} = 61750 - 49939 = 11811 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, підвищення цін призвело до збільшення виручки від реалізації на 8027 тис. грн та збільшення обсягу виробництва спричинило зростання виручки від реалізації на 11811 тис. грн.

Аналогічно визначається вплив чинників на зміну собівартості реалізованої продукції:

$$\begin{aligned} \Delta C_{заг} &= C_1 - C_0, \\ \Delta C_{заг} &= 52118 - 43595 = 8523 \text{ тис. грн.} \end{aligned} \quad (8)$$

Припустимо, що собівартість одиниці продукції зменшилась лише через зовнішні чинники, а саме через зміну цін, тоді:

$$\Delta C_{Ц}(B_{змін}) = C_1 - C_1 / I_p, \quad (9)$$

$$\Delta C_{Ц}(B_{змін}) = 52118 - 46122 = 5996 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta C_N = C_1 / I_p - C_0, \quad (10)$$

$$\Delta C_N = 46122 - 43595 = 2527 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, через збільшення обсягу виробництва собівартість продукції збільшилась на 2527 тис. грн, через зміну цін – на 5996 тис. грн.

Зміна цін вплинула на чистий прибуток у складі двох показників: виручки від реалізації та собівартості. При цьому вплив зміни цін на розмір чистого прибутку у складі виручки і собівартості має різноспрямований характер: зростання виручки від реалізації сприяє зростанню чистого прибутку, а зростання собівартості спричиняє зменшення прибутку. З урахуванням цього вплив зміни чистого прибутку можна визначити наступним чином:

$$\Delta \Pi_{Ц} = \Delta B_{Ц} - \Delta C_{Ц}(B_{змін}), \quad (11)$$

$$\Delta \Pi_{Ц} = 8027 - 5996 = 2031 \text{ тис. грн.}$$

Отже, через підвищення цін чистий прибуток зріс на 2031 тис. грн.

При визначенні впливу чинників зміни розмірів адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат на зміну чистого прибутку їх слід враховувати як чинники оберненого впливу відносно прибутку. У зв'язку з цим, до розрахункової формули застосовується від'ємний знак.

Зміна чистого прибутку за рахунок зміни зазначених витрат розраховується таким чином:

$$\Delta\Pi_{\phi} = [(AB_1 + 3B_1 + OB_1) - (AB_0 + 3B_0 + OB_0)], \quad (12)$$

Підставивши у формулу дані, визначили, що перевитрати за непрямыми витратами призвели до зменшення прибутку у звітному році на 761 тис. грн.

Розрахунок впливу зміни величини фінансових та інших операційних доходів на зміну чистого прибутку розраховуємо за формулою:

$$\begin{aligned} \Delta\Pi_{\phi Д, ОД} &= (\Phi Д_1 + ОД_1) - (\Phi Д_0 + ОД_0), \\ \Delta\Pi_{\phi Д, ОД} &= (10025 - 7431) = 2594 \text{ тис. грн.} \end{aligned} \quad (13)$$

У таблиці 2 узагальнено вплив чинників на розмір чистого прибутку досліджуваного господарства.

Таблиця 2. Зведена таблиця впливу чинників на чистий прибуток*

Показник	Вплив чинників (+,-), тис. грн
Зміна цін	+2031
Обсяг реалізованої продукції	+11811
Обсяг виробленої продукції	-2527
Адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати	-761
Фінансові доходи, операційні доходи, фінансові витрати	+2594
Всього	+13148

*За даними [1]

Висновки та перспективи подальших розвідок

Визначення і розрахунок чистого прибутку підприємства і відображення його у звіті про фінансові результати набуває певної гостроти у зв'язку з практичними шляхами реалізації П(С)БО 17 «Податки на прибуток», відображення у балансі податкових різниць, а також встановлення нових підходів до формулювання окремих показників Звіту про фінансові результати з метою більш вірогідного розрахунку чистого прибутку підприємства. Аналіз показників балансового прибутку необхідно проводити за його складовими: прибутку від реалізації основної продукції, прибутку від іншої реалізації, прибутків (збитків) від позареалізаційних операцій. Усі статті позареалізаційних доходів (витрат) повинні вивчатись з точки зору виявлення причин їх виникнення і можливих заходів, які можна здійснити для зменшення та повної ліквідації їх у майбутньому, що може суттєво підвищити рентабельність роботи підприємства.

Список літератури

1. Купалова, Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник / Г. І. Купалова. – К: Знання, 2008. – 639 с.
2. Мних, Є. В. Економічний аналіз [Текст]: підручник / Є. В. Мних. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2005. – 472 с.
3. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
4. Кіндрацька, Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика [Текст]: підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик; за ред. проф. А.Г.Загороднього. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 440 с.
5. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: навч. посіб. / Г. В. Савицька. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
6. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджено наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26 січня 2001 р. № 49/121
7. Коробов, М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств [Текст]: навч. посіб. / М. Я. Коробов. – К.: Знання, 2000. – 378 с.
8. Аграрная реформа в Украине [Текст]: монография / В. Г. Ткаченко, В. И. Богачев, М. Н. Шевченко; под ред. В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. – Луганск: Книжковий світ, 2006. – 228 с.
9. Економіка підприємства [Текст]: підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб та доп. – Київ: КНЕУ, 2001. – 528 с.
10. Чухно, А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання [Текст]: / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4-13.

-
11. Форма № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств», форма № 2» Звіт про фінансові результати» ПОП «Іванівське» Теребовлянського району Тернопільської області.

References

1. Kupalova, H. I. (2008). *Teoriya ekonomichnoho analizu*. Kyiv: Znannya.
2. Mnykh, Ye. V. (2005). *Ekonomichnyy analiz*. Kyiv
3. Bolyukh, M. A., Burchevs'kyu, V. Z., Horbatok, M. I. & Chumachenko, M. H. (2001). *Ekonomichnyy analiz*. Kyiv: Kyiv National Economic University.
4. Kindrats'ka, H. I. & Bilyk, M. S. (2007). *Ekonomichnyy analiz: teoriya i praktyka*. L'viv: Mahnoliya.
5. Savyts'ka, H. V. (2007). *Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva*. Kyiv: Znannya.
6. *Polozhennya pro porядok zdiysnennya analizu finansovoho stanu pidpryyemstv, shcho pidlyahayut' pryvatzatsiyi, zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny, Fondu derzhavnoho mayna Ukrayiny vid 26 sichnya 2001 r. № 49/121.*
7. Korobov, M. Ya. (2000). *Finansovo-ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstv*. Kyiv: Znannya.
8. Tkachenko, V. H., Bohachev, V. Y. & Shevchenko M. N. (2006). *Ahrarnaya reforma v Ukrayne*. Luhansk: Knyzhkovyy svit.
9. Pokropyvniy, S. F. (2001). *Ekonomika pidpryyemstva*. Kyiv: Kyiv National Economic University.
10. Chukhno, A. (2010). *Suchasna finansovo-ekonomichna kryza: pryroda, shlyakhy i metody yiyi podolannya*. *Ekonomika Ukrayiny*, 1, 4-13.
11. Форма № 50-ш «Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv», форма № 2 «Zvit pro finansovi rezul'taty» POP «Ivanivs'ke» Terebovlyans'koho rayonu Ternopil's'koyi oblasti.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2015 р.